

دیدگاه

شماره: ۹۹۹	موضوع: ضرورت توجه به ارتقاء کیفیت تجارت در گسترش همکاری با کشورهای منطقه و همسایگان
تاریخ: ۱۴۰۱/۰۹/۲۸	تهیه کننده: دکتر علیرضا گرشاسبی
توضیح اجمالی: براساس سرفصل سوم توصیه های اساسی در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی، تدوین برنامه های اجرایی برای بخشهای مختلف وفق رویکردهای سیاست های اقتصاد مقاومتی مورد تاکید قرار گرفته است. در این ارتباط و براساس جزء اول بند ۱۲ سیاست های کلی اقتصاد مقاومتی، بر توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان به عنوان یکی از محوری ترین راهبردها در افزایش قدرت مقاومت و کاهش آسیب پذیری اقتصاد کشور تاکید شده است. براساس بند ۲۲ سیاست های کلی برنامه هفتم توسعه نیز تقویت رویکرد اقتصاد محور در سیاست خارجی و روابط منطقه ای و جهانی و تقویت پیوندهای اقتصادی با اولویت همسایگان مورد نظر است؛ موضوعی که در قالب توسعه مناسبات تجاری با کشورهای منطقه و همسایگان از اولویت های سیاست خارجی در دولت سیزدهم نیز بوده است. حال سوال کلیدی آن است که تحولات تجاری (با تاکید بر تجارت کالا) در سطح جهانی به کدام سو در حال چرخش است و آیا تحولات تجارت ایران با آن هماهنگی دارد؟ سوال دیگر آن است که کیفیت تجارت ایران در این تحولات آیا می تواند پوشش دهنده رویکردهای مورد اشاره فوق و تاکید شده در اسناد بالادستی باشد یا خیر؟	
نکات کلیدی: الف. در پاسخ به سوال اول توجه به موارد زیر حائز اهمیت است: ۱- بررسی ها نشان می دهد که در ۵ سال گذشته (۲۰۲۱-۲۰۱۷) تجارت جهانی کالاها با افزایش روبرو شده و علی رغم آثار سوء پاندمی کرونا از حدود ۳۶ تریلیون دلار در سال ۲۰۱۷ به بیش از ۴۴ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۱ رسیده است. افزایش تجارت کالایی در سطح جهانی در حالی است که سهم آسیا از ۳۹.۷۱ درصد در سال ۲۰۱۷ به ۴۱.۳۳ درصد در سال ۲۰۲۱ رسیده و با افزایش ۱.۶۲ واحد درصدی همراه بوده است (جدول ۱). بنابراین، تجارت جهانی به این معنا آسیایی تر شده است. ۲- هرچند سهم تجارت ایران از تجارت جهانی در دوره پنج ساله اخیر (۲۰۲۱-۲۰۱۷) از حدود ۰.۴۱ درصد در سال ۲۰۱۷ به کمتر از ۰.۳ درصد در سال ۲۰۲۱ رسیده است و تجارت کشور نیز با کاهش روبرو شده است، سهم آسیا در تجارت ایران با افزایش قابل توجهی روبرو شده است (افزایش از حدود ۷۹ میلیارد دلار به بیش از ۹۲ میلیارد دلار که به معنای افزایش سهم آسیا در تجارت ایران از ۵۴.۹۵ درصد در سال ۲۰۱۷ به ۷۲.۱۶ درصد در سال ۲۰۲۱ است). ۳- بررسی سهم ۱۷ کشور دارای اولویت و همسایگان از تجارت کشور در این دوره ۵ ساله مورد بررسی نشان می دهد که سهم این کشورها در کل تجارت در منطقه آسیا با افزایش ۱۴.۷ واحد درصدی به ۹۵ درصد رسیده است (با احتساب روسیه). در این سال ها هفت کشور مجموعاً با افزایش سهم ۱۹.۴۴ واحد درصدی در تجارت ایران روبرو بوده اند (به ویژه چین و امارات) و ۷ کشور نیز مجموعاً با کاهش ۴.۷۴ واحد درصدی مواجه شده اند (به ویژه هندوستان و افغانستان). بنابراین، همزمان با آسیایی تر شدن تجارت، تمرکز کشوری در تجارت ایران در آسیا نیز افزایش قابل توجهی داشته است (جدول ۲). ب. در پاسخ به سوال دوم توجه به موارد زیر حائز اهمیت است: ۱- در عمده کشورهای مورد بررسی در ۵ ساله اخیر (دوره زمانی سال ۱۴۰۰-۱۳۹۶) رابطه مبادله در سطح بسیار نازلی قرار داشته است و به این اعتبار کیفیت تجارت میان ایران و همسایگان نامطلوب ارزیابی می شود. طبیعتاً تداوم این روند دستاوردهای محدودی برای کشور در تحقق اهداف اقتصادی به همراه خواهد داشت و از این منظر هرگونه سیاست گذاری برای ارتقاء تجارت میان ایران و همسایگان باید افزایش کیفیت تجارت را نیز توأمان مورد توجه قرار دهد (جدول ۳). ۲- در دوره مورد بررسی، کشورهای روسیه، قزاقستان، آذربایجان و ترکمنستان بیشترین رابطه مبادله را در اختیار داشته اند، اما در خلال ۵ سال گذشته تنها کیفیت تجارت با کشورهای روسیه در طول زمان در سطح بالا حفظ شده است و سایر کشورهای مورد اشاره با کاهش قابل توجهی از حیث کیفیت تجارت روبرو بوده اند. ۳- کشورهای عمان و ترکیه بیشترین افزایش در کیفیت تجارت را در دوره مورد بررسی نشان داده اند و بیشترین کاهش مربوط به کشورهای آذربایجان و ترکمنستان بوده است. بدیهی است که متولیان در سازمان توسعه تجارت در ارتباط با میزهای کشوری باید اولویت بیشتری در حمایت و تسهیل تجارت با کشورهایی داشته باشند که از رشد کیفی بالاتری در تجارت برخوردار باشند.	

دیدگاه

۴- کشور چین که حدود ۳۶ درصد از کل تجارت ایران در قاره آسیا را به خود اختصاص داده است یکی از کمترین رابطه های مبادله را به خود اختصاص داده است. صادرات منابع، کالاهای و مواد اولیه با ارزش افزوده پایین تر و در اختیار قرار گرفتن بازار ایران به محصولات واسطه ای، سرمایه ای، نهایی تر و با ارزش افزوده بالاتر تولیدی این کشور، کیفیت تجارت با عمده ترین شریک تجاری را در سطوح پایین تر قفل کرده است.

ج. جمع بندی. باید توجه داشت که همزمان با افزایش سهم آسیا در کل تجارت جهانی، آسیایی تر شدن تجارت ایران فی نفسه آورده ای جدید برای کشور نخواهد بود، آنچه نگاه به شرق و کشورهای آسیایی را در تجارت مثمرتر خواهد کرد، گسترش تنوع بازاری و رهایی از تمرکز بالا در بازارهای پیرامونی، تبدیل بخشی از این تجارت به سرمایه گذاری های مولد در داخل و ارتقاء کیفیت تجارت با همسایگان در این مسیر است تا سیاست توسعه پیوندهای راهبردی و گسترش همکاری و مشارکت با کشورهای منطقه و جهان بویژه همسایگان بتواند پوشش دهنده رویکردهای مورد تاکید در اسناد بالادستی در حوزه تجارت باشد. طبیعتاً توسعه تجارت در قالب موافقت نامه های تجاری میان ایران و کشورهای هدف و همسایه باید به ارتقاء کیفیت تجارت به عنوان یک رکن اساسی توجه جدی داشته باشد و ضرورت دارد تا سیاست گذاران در فهرست های کالاهایی نهایی شده و مبادله شده این مهم را نیز پیگیری نمایند.

پیوست ها

جدول (۱). سهم قاره ها در تجارت جهانی (درصد)

جهان / قاره	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱
جهان	۱۰۰.۰۰	۱۰۰.۰۰	۱۰۰.۰۰	۱۰۰.۰۰	۱۰۰.۰۰
آسیا	۳۹.۷۱	۳۹.۶۱	۳۹.۵۵	۴۰.۵۳	۴۱.۳۳
آفریقا	۲.۶۵	۲.۸۰	۲.۷۹	۲.۵۹	۲.۶۵
آمریکا	۱۹.۱۹	۱۸.۹۰	۱۹.۰۶	۱۸.۳۷	۱۸.۳۴
اروپا	۳۶.۶۸	۳۶.۸۸	۳۶.۸۳	۳۶.۸۱	۳۶.۰۶
اقیانوسیه	۱.۶۲	۱.۵۶	۱.۶۱	۱.۶۳	۱.۶۴

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس اطلاعات https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx

جدول (۲). سهم کشورهای هدف در تجارت خارجی ایران (درصد)

تجارت	۲۰۱۷	۲۰۱۸	۲۰۱۹	۲۰۲۰	۲۰۲۱	تغییرات ۲۰۱۷ به ۲۰۲۱
چین	۲۸.۱۶	۲۸.۵۴	۲۹.۰۴	۳۵.۶۷	۳۵.۴۴	۷.۲۸
امارات	۱۸.۸۹	۱۷.۰۹	۱۵.۶۵	۲۰.۲۲	۲۳.۲۱	۴.۳۲
ترکیه	۹.۱۱	۷.۲۵	۹.۶۸	۱۱.۳۸	۱۲.۳۰	۳.۲۰
عراق	۸.۲۶	۱۳.۲۲	۸.۳۳	۹.۴۳	۱۰.۹۴	۲.۶۸
روسیه	۱.۲۶	۲.۳۸	۲.۴۵	۲.۸۳	۲.۴۲	۱.۱۷
عمان	۰.۷۶	۱.۴۶	۰.۸۷	۱.۳۷	۱.۴۴	۰.۶۸
ارمنستان	۰.۲۹	۰.۲۷	۰.۲۶	۰.۲۹	۰.۳۵	۰.۰۶
آذربایجان	۰.۴۵	۰.۶۳	۰.۵۶	۰.۷۱	۰.۴۷	۰.۰۳
پاکستان	۱.۶۸	۲.۳۱	۱.۵۶	۱.۶۰	۱.۷۰	۰.۰۲
عربستان	۰.۰۳	۰.۰۱	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰	۰.۰۰
بحرین	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۲	۰.۰۱	-۰.۰۱
قزاقستان	۰.۳۰	۰.۳۲	۰.۲۵	۰.۳۸	۰.۲۹	-۰.۰۱
ترکمنستان	۰.۵۵	۰.۶۰	۰.۴۷	۰.۲۹	۰.۴۰	-۰.۱۵
کویت	۰.۳۵	۰.۳۹	۰.۲۹	۰.۳۰	۰.۱۹	-۰.۱۶
قطر	۰.۲۵	۰.۳۴	۰.۲۷	۰.۳۱	۰.۱۵	-۰.۱۹
افغانستان	۳.۵۷	۴.۳۱	۲.۵۴	۳.۲۳	۲.۰۱	-۱.۵۶
هندوستان	۶.۲۳	۶.۸۸	۱۰.۹۴	۵.۷۴	۳.۶۸	-۲.۶۶

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس اطلاعات

https://www.trademap.org/Country_SelProduct_TS.aspx

جدول (۳). رابطه مبادله با کشورهای هدف در تجارت خارجی

کشور	۱۳۹۶	۱۳۹۷	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	تغییرات ۱۳۹۶ به ۱۴۰۰
چین	۰.۰۹۳۲	۰.۰۹۵۷	۰.۰۹۹۰	۰.۱۲۱۹	۰.۱۴۶۸	۰.۰۵۳۶
امارات	۰.۲۵۵۷	۰.۲۴۸۶	۰.۱۵۹۶	۰.۱۵۹۴	۰.۳۳۵۹	۰.۰۸۰۲
ترکیه	۰.۱۵۹۳	۰.۱۸۶۲	۰.۳۳۰۰	۰.۴۳۸۴	۰.۲۷۱۷	۰.۱۱۲۴
عراق	۰.۰۷۱۲۸	۰.۰۵۶۶۳	۰.۳۵۷۵	۰.۲۲۲۲	۰.۶۷۲۶	-۰.۰۴۰۲
روسیه	۱.۰۴۲۱	۰.۹۱۷۹	۱.۲۶۱۸	۱.۳۱۳۸	۱.۱۵۲۹	۰.۱۱۰۸
عمان	۰.۳۴۲۱	۰.۳۲۷۸	۰.۱۶۳۷	۰.۶۴۳۶	۰.۵۴۸۸	۰.۲۰۶۷
ارمنستان	۰.۱۴۵۱	۰.۰۶۲۰	۰.۰۹۳۰	۰.۱۰۰۴	۰.۱۰۲۶	-۰.۰۴۲۵
آذربایجان	۱.۱۷۴۲	۱.۲۴۸۰	۰.۸۸۵۵	۰.۱۸۹۹	۰.۳۶۴۶	-۰.۰۸۰۹۶
پاکستان	۰.۳۹۳۱	۰.۴۰۴۸	۰.۳۴۶۲	۰.۳۸۹۷	۰.۴۷۳۴	۰.۰۸۰۳
بحرین	۰.۳۴۳۲	۰.۰۵۶۵	۰.۰۵۳۸	۰.۰۹۷۷	۰.۰۵۱۹	-۰.۲۹۱۳
قزاقستان	۱.۶۹۴۰	۰.۹۷۲۲	۰.۷۰۵۸	۱.۱۹۶۵	۱.۰۱۸۸	-۰.۶۷۵۱
ترکمنستان	۱.۱۹۸۴	۱.۰۹۵۹	۰.۵۱۱۸	۰.۶۱۱۵	۰.۳۲۵۲	-۰.۸۷۳۲
کویت	۰.۰۱۰۵	۰.۰۵۱۳	۰.۰۲۲۰	۰.۰۳۲۳	۰.۰۲۴۲	-۰.۰۱۲۷
قطر	۰.۰۱۰۰	۰.۰۱۰۰	۰.۰۳۱۰	۰.۰۱۳۷	۰.۰۳۰۶	۰.۰۲۰۷
افغانستان	۰.۵۶۵۶	۰.۴۹۳۷	۰.۳۷۸۲	۰.۵۴۷۱	۰.۳۹۱۰	-۰.۱۷۴۶
هندوستان	۰.۲۲۱۲	۰.۱۸۱۰	۰.۱۵۶۰	۰.۱۷۳۶	۰.۲۳۸۱	۰.۰۰۶۹

ماخذ: محاسبات تحقیق براساس اطلاعات گمرک جمهوری اسلامی ایران